

MOKYMŲ PROGRAMOS

MIGRACIJOS SAMPRATA IR TARPKULTŪRINĖ
KOMPETENCIJA DARBE SU PRIEGLOBSČIO GAVĖJ AIS:
SOCIOLOGINIS, TEISINIS IR KULTŪRINIS PJŪVIAI

METODOLOGIJA

TURINYS

I. METODOLOGIJOS SANTRAUKA 3

I. I. Migracijos, prieglobsčio ir integracijos samprata: sociologinis ir politologinis požiūriai 3

I. II. Migracija, pabėgėliai, prieglobsčio teisė ir teisiniai pabėgėlių integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai 5

I. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis 6

I. IV. Išėiviai iš arabų šalių: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika 11

I. METODOLOGIJOS SANTRAUKA

I. I. Migracijos, prieglobsčio ir integracijos samprata: sociologinis ir politologinis požiūris

Migracija

Tarptautinės migracijos įtaka Europos Sąjungos (ES) demografinėi ir ekonominei raidai didžiulė. Per pastaruosius aštuonerius metus ES populiacija padidėjo 11 mln., iš jų apie 9 mln. sudarė imigrantai (Eurostat 2015), o tai reiškia, kad apie 80–85 proc. ES populiacijos prieaugio sudarė imigracija iš ne ES šalių.

Per pastaruosius penkiolika metų pasaulyje tarptautinių migrantų skaičius sparčiai auga. 2015 m. šis skaičius pasiekė 244 mln. (palyginti su 222 mln. 2010 m. ir 173 mln. 2000 m.). Beveik du trečdaliai visų migrantų gyvena Europoje (76 mln.) arba Azijoje (75 mln.). Trečioje vietoje pagal atvykusių imigrantų skaičių pasaulyje yra Šiaurės Amerika (54 mln.). Toliau seka Afrikos žemynas (21 mln.), Lotynų Amerika ir Karibų jūros regionas (9 mln.) bei Okeanija (8 mln.) (JT 2016).

2015 m. 244 mln. žmonių, arba 3,3 proc. pasaulio gyventojų, gyveno ne savo kilmės šalyje. Migracija yra svarbus ekonominės ir socialinės plėtros veiksnys ir kartu prioritetas klausimas tiek besivystančioms, tiek išsivysčiusioms šalims, dalyvaujančioms intensyviuose tarptautinės migracijos procesuose. Pastebėtina, kad beveik pusė visų migrantų yra reprodukcinio amžiaus moterys (UNFPA 2016).

Prieglobstis

Naujais Jungtinių Tautų duomenys (2016) rodo, kad dėl karų, konfliktų ir persekiojimų vis daugiau žmonių priversti ieškoti prieglobsčio kitose šalyse. 2016 m. viduryje priverstinis perkėlimas paveikė daugiau kaip 65 mln. žmonių, palyginti su 59,5 mln. 2014 metais. Teigiama, kad pirmą kartą žmonijos istorijoje peržengta 60 mln. priverstai perkeltų asmenų skaičiaus riba. Konfliktai ir persekiojimai turėjo įtakos priverstinio perkėlimo masto augimui pasaulyje, o tai reiškia, kad šiuo metu 1 iš 113 žmonių pasaulyje yra prieglobsčio prašytojas, šalies viduje perkeltas asmuo arba pabėgėlis. Iš visų priverstinai perkeltų asmenų pasaulyje (kurie automatiškai nėra laikomi pabėgėliais) 21 mln. jau yra pabėgėliai. Didžiausią nerimą kelia tai, kad 2015 m. daugiau kaip pusė (51 proc.) visų priverstinai perkeltų asmenų sudarė vaikai, kurie dažnai keliauja vieni, be tėvų. Nerimą kelia ir tai, kad kiekvieną dieną atsiranda apie

34 tūkst. asmenų, kurie dėl konflikto yra priversti palikti namus ir kuriems reikia ne tik prieglobsčio, bet ir adekvачios integracijos politikos.

54 proc. visų pabėgėlių atvyksta iš trijų šalių: Somalio (1,1 mln.), Afganistano (2,7 mln.) ir Sirijos (4,9 mln.). Taip pat svarbu suprasti, kad didžioji dalis pabėgėlių atvyksta ne į Europos Sąjungą, bet į vadinamąsias saugias kaimynines šalis: Jordaniją (664 tūkst.), Etiopiją (736 tūkst.), Libaną (1,1 mln.), Pakistaną (1,6 mln.) ir Turkiją (2,5 mln.). Europoje šiuo metu yra 6 proc. visų pasaulyje priverstinai perkeltų asmenų.

Pereinant nuo globalaus tarptautinės migracijos ir prieglobsčio paveikslo prie konflikto Sirijoje, kuris po Antrojo pasaulinio karo „sugeneravo“ didžiausią pabėgėlių ir priverstinai perkeltų asmenų skaičių, pastebėtina, kad 95 proc. visų Sirijos pabėgėlių (kurių yra apie 4,7 mln.) šiuo metu gyvena penkiose šalyse: Turkijoje (2,6 mln.), Libane (daugiau kaip 1 mln.), Jordanijoje (637 tūkst.), Irake (245 tūkst.) ir Egipte (118 tūkst.). Kiti 5 proc. Sirijos pabėgėlių gyvena kitose šalyse, įskaitant ES valstybes nares.

Spręsdama susidariusią padėtį, 2015 m. Europos Komisija ėmėsi ryžtingų veiksmų pabėgėlių krizei ES valstybėse narėse ir kaimyninėse šalyse spręsti. Pirmą kartą Europos migracijos politikos istorijoje Komisija pasiūlė iš Europos Sąjungos valstybių narių, kurios patiria itin didelį spaudimą, į kitas valstybes nares perkelti 160 000 asmenų, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, ir pademonstruoti ES valstybių narių solidarumą. Lietuva 2016–2017 metais įsipareigojo priimti 1 105 prieglobsčio prašytojus, apsistojusius laikinose pabėgėlių stovyklose Italijoje, Graikijoje ir Turkijoje.

Deja, ES pastangos norimų rezultatų neduoda. Nors pabėgėlių srautai per išorines ES sienas Rytuose sumažėjo, kaip rodo Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro duomenys, Viduržemio jūros regione pabėgėlių krizė nesibaigia. Atvykusiųjų per Viduržemio jūrą nemažėja. Deja, nemažėja ir aukų skaičius (plačiau apie naujausias tendencijas žiūrėkite čia). Migracijos srautai į Europą yra kompleksiški, todėl, uždarius tam tikrus kelius ar sienas, migracijos srautai pakrypsta nenuspėjama linkme.

Integracija

Reikėtų apibrėžti teisinius ir socialinius PG ir kitų imigrantų, atvykstančių dėl šeimos susijungimo, darbo, studijų ar teisėtos veiklos, skirtumus. 4 lentelė parodyta teisinė, psichologinė ir socialinė takoskyra liudija apie PG pažeidžiamumą ir integracijos priemonių poreikį.

1 lentelė. Pabėgėlių ir imigrantų skirtumai

Charakteristika	Pabėgėliai	Imigrantai
Motyvacija	Išstūmimo	Ištraukimo
Veiksniai	Politinis spaudimas	Asmenų aspiracijos
Gimtinė	Priversti atsisakyti	Atsisako patys
Sprendimas	Nesavanoriškas	Savanoriškas
Išvykimas	Staigus	Suplanuotas
Kontekstas	Praradimas	Atradimas
Gimtinės lankymas	Negalimas	Galimas
Laiko orientacija	Praeitis	Ateitis
Socialiniai tinklai	Kiti ekspatriantai	Vietiniai artimieji
Lūkesčiai	Gimtinės liberalumas	Darbas
Likimo kontrolė	Kitų kontrolė	Savęs kontrolė

Šaltinis: **Westermeier 1990 pagal Potocky – Tripody 2001**

PG priversti atsisakyti savo gimtinės, tad dažniausiai jų sprendimai (migracijos motyvai) būna nesavanoriški. PG išstumiami dėl skirtingų priežasčių: karinių veiksmų, politinio spaudimo, žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų, kt. O imigrantai, į juos priimančią šalį atvykstantys dėl šeimos susijungimo, darbo, studijų ar teisėtos veiklos, palikti savo gimtinę nusprendžia patys, jų sprendimai dažniausiai yra savanoriški, o išvykimas – suplanuotas.

PG, ypač pirmaisiais gyvenimo metais, gyvena praeitimi: prisimena namus, gimtinę; juos kankina praradimo jausmas, artimųjų ilgesys. Be to, jeigu asmeniui suteikiamas pabėgėlio statusas (nuolatinis leidimas), dažnai apribojamas ir lankymasis gimtinėje. O kitų imigrantų laiko orientacija orientuota į ateitį, kai nusprendžiama išvykti iš savo kilmės šalies dėl studijų, galimybės įsitraukti į darbo rinką, šeimos susijungimo ar verslo kūrimo. Be to, jie bet

kada gali lankyti savo artimuosius gimtinėje, nuolat su jais palaikyti ryšius. Todėl šie imigrantai gali patys kontroliuoti savo likimą.

Vis dėlto reikia skirti migracijos ir integracijos aspektus. Integracijos požiūriu svarbu ne tai, kuo imigrantai ar pabėgėliai buvo, o kuo tampa naujoje aplinkoje: kokį statusą įgauna, kokios tapatybės ir kasdienės veiklos strategijos gali skatinti jų adaptaciją (Leončikas 1998).

Migracija ir prieglobstis glaudžiai susiję su etniniais santykiais ir integracijos procesais. Migravę į juos priimančią šalį ir PG neišvengiamai tampa mažuma kitoje valstybėje, kurioje vyrauja kitokie, nei jiems įprasta, papročiai, religiniai, kultūriniai ypatumai. PG svarbu išlaikyti savo tradicijas, bet kartu prisitaikyti naujoje aplinkoje. Integracijos procesas svarbus tiek PG, tiek juos priimančiai visuomenei.

Kadangi integracija suprantama kaip procesas, vykstantis visuomenėje, kaip socialinėje erdvėje, vartojamas „socialinės integracijos“ terminas, kuris apibrėžia praktinį integracijos procesą, įgyvendinimo mechanizmą, formas ir dimensijas socialinėje sistemoje. Socialinė integracija nurodo individų įtraukimą į sistemą, jų santykių sukūrimą ir poziciją visuomenėje. Tai yra sąmoningo ir motyvuoto asmenų ir grupių bendradarbiavimo bei sąveikos rezultatas.

Pateikiami keli skirtingi socialinės integracijos aiškinimo būdai. Visų pirma socialinė integracija gali būti apibūdinama kaip siekis įgyvendinti visų individų lygias galimybes ir teises. Šiuo atveju tapti labiau integruotam, vadinasi, pagerinti gyvenimo kokybę, socialinį statusą (**Social Integration: Approaches and Issues 1994**). Plačiaja prasme „socialinės integracijos“ sąvoka vartojama nagrinėjant piliečių teises ir galimybes naudotis visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, būsto ir kitose srityse (**Beresnevičiūtė 2005**).

Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo pranešime „Trečiųjų šalių piliečių integracija“ (**2007 m.**) pabrėžiama, kad integracija turėtų būti suvokiama kaip

abipusis migranto ir priimančiosios visuomenės adaptacijos procesas, kurį sudaro keturi etapai: 1) struktūrinė integracija į darbo rinką, švietimo ir apgyvendinimo sektorius; 2) socializacija per žinias, kultūrinius standartus ir individų kompetenciją; 3) socialinė integracija per socialinę sąveiką, ryšių kūrimą ir migrantų socialinius santykius su priimančiąja visuomene bei 4) migrantų identifikacija su priimančiąja visuomene (**Žibas 2008**).

Sėkminga ekonominė integracija yra tada, kai imigrantai prisideda prie priimančiosios valstybės ekonomikos augimo, taip pat gauna pajamų, užtikrinančių ne žemesnį nei skurdo riba gyvenimą. Svarbiausi sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai gali būti: žemas migrantų nedarbo lygis, jų integracija į aukštos kvalifikacijos darbo rinką, lygių teisių ir galimybių užtikrinimas užimtumo srityje. Socialinė integracija yra tada, kai migrantas sėkmingai integruojamas visais keturiais integracijos etapais. Taigi „integracijos“ terminu gali būti apibūdinti tie procesai, kurie turi įtakos įvairių subjektų arba veikėjų susivienijimui į socialinę sistemą, t. y. bendruomenę, bendriją ar kitą darinį (Kasatkina, Leončikas, 2003).

I. II. Migracija, pabėgėliai, prieglobsčio teisė ir teisiniai pabėgėlių integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai

Kas yra pabėgėliai, kuo jie skiriasi nuo kitų migrantų grupių? Kokį poveikį valstybei bei visuomenei daro žmogaus teisių apsaugos stiprinimas nacionalinėje teisės sistemoje? Kokie galimi pabėgėlių krizės sprendimo būdai Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos lygmeniu? Koks yra Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisinis reguliavimas, siekiant užtikrinti tarptautinę apsaugą tiems asmenims, kuriems jos reikia, bet kartu nesuteikiant prieglobsčio tiems, kurie piktnaudžiauja prieglobsčio procedūra? Kokios yra teisinės socialinės integracijos garantijos, kurias suteikia Lietuva prieglobstį gavusiems asmenims? Kokios pagrindinės teisinės problemos kyla prieglobstį gavusiems ir kitiems užsieniečiams, bandant integruotis į Lietuvos darbo rinką ir visuomenę? Kaip reikia atskirti saviraiškos laisvę nuo neapykantos kurstymo tautybės ar religijos pagrindu?

Kad būtų galima efektyviai dirbti su PG, pirmiausia svarbu suprasti, kokie asmenys ir kodėl gauna pabėgėlio statusą, kokie asmenys ir kodėl gauna papildomą apsaugą ir kuo asmenys, gavę tarptautinę apsaugą, skiriasi nuo kitų migrantų. Pagrindinis skirtumas tarp tarptautinę apsaugą gavusių asmenų ir kitų migrantų yra tas, kad PG migracija yra priverstinė ir šie asmenys daugiau neturi galimybės naudotis savo kilmės valstybės apsauga, iš kurios jie pasitraukė dėl ten gresiančių šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų.

Norint nustatyti, ar asmeniui turi būti suteikiamas prieglobstis, reikia nagrinėti tokius klausimus:

1. Ar asmuo atitinka pabėgėlio statuso taikymo nuostatas ir ar neatitinka?

- a) Ar yra pagrįsta persekiojimo baimė?
- b) Ar yra konvencinė persekiojimo priežastis?
- c) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
- d) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
- e) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?

2. Ar asmuo atitinka papildomos apsaugos taikymo nuostatas ir ar neatitinka?

- a) Ar yra kuri nors papildomos apsaugos taikymo nuostata?
- b) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
- c) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
- d) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?

I. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2016 10 05, Nr. 998). Pagal šį nutarimą PG integracijos programoje dalyvauja ir yra atsakingos šios institucijos:

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
- Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
- Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
- Savivaldybės
- Pabėgėlių priėmimo centras (PPC)
- PG paramos integracijai klausimų komisija
- Integraciją įgyvendinanti institucija

Atvykę į Lietuvą prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabradės užsieniečių registracijos centre (URC). URC prieglobsčio prašytojai gyvena iki šešių mėnesių (kol gauna Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio). Gyvenimo URC laikotarpis užtrunka ilgiau, jei prieglobsčio prašytojai apskundžia Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio administraciniais teismams (teismų procesai vyksta maždaug dar metus). O kartais būna atveju, kai teismai grąžina bylą Migracijos departamentui prieglobsčio procedūrą pradėti iš naujo ir gyvenimo URC laikotarpis itin pailgėja. Šiame prieglobsčio procedūros etape funkcionuoja Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ įsteigtas dienos centras „Kultūrų įkalnė“. Šis projektas prieglobsčio prašytojams teikia skirtingo pobūdžio **paramą**.

ES pabėgėlių perkėlimo programoje dalyvaujantys PG vyksta ne į URC, o į PPC, kur iš karto įsitraukia į integracijos programą.

Gavę teigiamą atsakymą dėl prieglobsčio suteikimo, PG vyksta į PPC, kuriame prasideda pirmasis integracijos etapas. Parama PG teikiama PPC, o vėliau (kada prasideda antrasis integracijos etapas) tęsiama savivaldybių teritorijose.

Parama integracijai PPC teikiama iki 3 mėnesių nuo sutarties pasirašymo dienos. Jeigu per nustatytą laikotarpį pažeidžiamiems asmenims nepavyko pasirengti tęsti integraciją savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis centro direktoriaus sprendimu gali būti pratęstas. Bendras paramos integracijai PPC laikotarpis negali būti ilgesnis kaip 6 mėnesiai, išskyrus nelydimus nepilnamečius užsieniečius. Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, atsižvelgus į jų interesus, paramos integracijai centre laikotarpis gali būti pratęstas, kol sukaks 18 metų.

Pageidaujant patiems PG, komisijos sprendimu parama integracijai gali būti pradėta teikti savivaldybės teritorijoje iš karto, kai užsieniečiui suteikiamas prieglobstis, jeigu PG įgyvendina bent vieną iš šių sąlygų:

1. Turi darbą ir gyvenamąjį būstą.
2. Nepilnamečiai jo vaikai lanko ugdymo įstaigas.
3. Moka lietuvių kalbą ne žemesniu A1 lygiu.
4. PG šeimos susijungimo atveju.

Pagal galiojančią tvarką ir praktiką prieglobsčio prašytojas kartu su prašymu dėl prieglobsčio Lietuvoje gali pateikti prašymą gyventi savo pasirinktoje vietoje (bet savo lėšomis), suteikus prieglobstį, jis pateikia prašymą tęsti integraciją iš karto savivaldybės teritorijoje ir tai reiškia, kad asmuo turi galimybę aplenkti centrus – Užsieniečių registracijos centrą, Pabėgėlių priėmimo centrą – ir integruotis bendruomenėse. Šias sąlygas Lietuvoje jau yra įgyvendinę nemaža dalis asmenų iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, todėl jų integracija Lietuvoje greitesnė ir sėkmingesnė – jie greičiau įsitraukia į darbo rinką, vietos bendruomenes, užmezga socialinius ryšius.

PPC integracijos laikotarpiu teikiamos šios paslaugos: apgyvendinama, teikiama socialinė parama, sveikatos apsaugos, švietimo paslaugos, padedama įsitraukti į darbo rinką ir visuomenė informuojama apie integraciją.

Apgyvandinimas

PG nemokamai aprūpinami gyvenamuoju plotu PPC, sudaromos sąlygos gaminti valgių PPC įrengtose savitarnos virtuvėse.

Socialinė parama

PPC apgyvendintiems PG teikiamos socialinės, teisinės konsultacijos bei kitokio pobūdžio teisinės paslaugos, išskyrus valstybės garantuojamas teisinės pagalbos paslaugas, organizuojamas laisvalaikis, skiriama finansinė parama.

Sveikatos apsauga

PPC teikiama būtinoji medicininė pagalba, psichologo paslaugos, esant poreikiui pasitelkiamos kitos sveikatos priežiūros įstaigos. PG patenka į privalomojo sveikatos draudimo sistemą, todėl integracijos laikotarpiu yra draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad PG paprastai atvyksta iš šalių, kuriose susidarė įvairios sudėtingos situacijos: didžioji dalis yra patyrę kankinimus, prievartą, persekiojimus, todėl medicininė ir psichologinė pagalba šiuo laikotarpiu ypač svarbi.

Švietimas

Nepilnamečiams PG, įskaitant ir nelydimus nepilnamečius, nuo jų atvykimo dienos pirmąjį mėnesį nustatomi įgyti mokymosi pasiekimai ir ar jie atitinka LR pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Nustačius pasiekimus, vaikai įtraukiami į bendrojo ugdymo įstaigas Rukloje.

Vaikai nuo gimimo iki 5 metų imtinai tėvų (globėjų) pageidavimu ugdomi pagal ikimokyklinio ugdymo programas, o vaikai, kuriems tais kalendoriniais metais sukanka 6 metai, privalomai ugdomi pagal priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą. Pilnamečiai PG turi teisę mokytis bendrojo ugdymo ir profesinėse mokyklose.

PPC organizuojami intensyvūs 96 valandų lietuvių kalbos mokymo ir lietuvių kultūros pažinimo kursai suaugusiems. Organizuojamos vaikų priežiūros grupės tėvų mokymosi laiku. Centre taip pat sudaromos sąlygos neformaliai suaugusiųjų ir vaikų švietimui ir savišvietai lietuvių kalba, įskaitant išvykas, pažintines ekskursijas, vakarones ir pan.

Užimtumas

Lietuvoje PG turi tokias pačias teises įsitraukti į darbo rinką, kaip ir Lietuvos piliečiai, t. y. šiems asmenims nėra taikomas reikalavimas gauti papildomą leidimą dirbti. PG

mokantys / suprantantys kalbą, turintys profesinių įgūdžių, reikalingų darbo vietai, įsitraukia į darbo rinką nuo pirmųjų dienų suteikus leidimą. PPC apgyvendintiems asmenims organizuojami profesinio orientavimo mokymai, PG supažindinami su Lietuvos darbo rinka, išsiaiškinamos jų galimybės. Įvertinami socialiniai / profesiniai įgūdžiai, asmens savybės, tobulinama kvalifikacija, pakeičiant arba įgyjant naują profesiją, informuojama ir prireikus padedama organizuoti savarankišką verslą, padedama įsidarbinti.

Visuomenės informavimas apie integraciją

PPC lietuvių ir užsienio kalbomis informuoja visuomenę apie PG, siekdamas užkirsti kelią jų atskirčiai, visuomenės ksenofobijai ir skatinti toleranciją.

* * *

Pasibaigus nustatytam integracijos laikotarpiui PPC, parama integracijai tęsiama savivaldybės teritorijoje. Ji trunka iki 12 mėnesių nuo jų išvykimo iš PPC dienos. PG paramą integracijai gali gauti tik vieną kartą. Pažėdžiamiesiems asmenims komisija integracijos laikotarpį gali pratęsti, jei nepavyksta pasirengti integracijai. Bendras integracijos laikotarpis centre ir savivaldybės teritorijoje negali būti ilgesnis kaip 36 mėnesiai.

Integracijos savivaldybės teritorijoje laikotarpiu PG teikiamos paslaugos: apgyvendinimas, socialinė parama, sveikatos apsauga, švietimas, užimtumas, visuomenės informavimas apie PG integraciją.

Apgyvandinimas

Su įgyvendinamosios institucijos pagalba PG būstą turi susirasti pats iš integracijai skiriamų lėšų, susimokėti už būsto nuomą bei komunalines paslaugas. PG tiesiogiai su būsto nuomotoju sudaro būsto nuomos sutartį, o integraciją įgyvendinanti institucija tik padeda susirasti gyvenamąjį būstą. Už visas sutarties sąlygas tiesiogiai atsakingas PG.

Būsto paieška, apgyvendinimas ir deklaracija savivaldybių teritorijoje yra vienas didžiausių integracijos laikotarpio iššūkių, kuris tęsiasi ir po integracijos. Atsižvelgiant į visuomenės nuomonę, žiniasklaidos formuojamus stereotipus surasti tinkamą būstą už prieinamą kainą darosi vis sunkiau, todėl teikiant pagalbą būsto paieškai rekomenduojame:

- Būsto nuomotojui padėti susitikti su PG ar jo šeima, nes tai gali padėti nuomotojui priimti teigiamą sprendimą sudarant nuomos sutartį;

- Bendradarbiauti su darbdaviais ir skatinti juos (ypač tuose regionuose, kuriuose trūksta darbo jėgos) aprūpinti ne tik darbo vieta, bet ir gyvenamuoju plotu; stebėti ne tik darbo, bet ir gyvenimo sąlygas;
- Aptarti su vietos savivaldybe galimybę skirti socialinį / komunalinį būstą PG, galbūt yra galimybė užsieniečiui nuomoti būstą tiesiogiai iš savivaldybės;
- Pasitelkti vietos savivaldybę kaip partnerį skatinant vietos gyventojus išnuomoti būstą PG, formuojant teigiamą nuomonę apie juos Lietuvoje;
- Inicijuoti ir kviesti vietos savivaldybes svarstyti galimybę įvesti sumažintą verslo liudijimo mokestį fiziniams asmenims, nuomojantiems būstą PG ar kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims.

Socialinė parama

Persikėlę gyventi į savivaldybės teritoriją, PG kaip įmanoma greičiau įtraukiami į sveikatos priežiūros įstaigą. Integraciją įgyvendinančios institucijos atstovo vaidmuo ypač svarbus tarpininkaujant ir teikiant sveikatos priežiūros paslaugas PG dėl šių priežasčių:

- PG kalbinių barjerų;
- PG kultūrinių skirtumų, kuriuos neretai tenka paaiškinti gydytojui;
- Lietuvoje veikiančios sveikatos priežiūros sistemos, kuri nebūtinai tokia pat ar panaši kaip PG kilmės šalyje;
- PG duomenų perdavimo Ligonių kasoms.

Kokią sveikatos priežiūros įstaigą rinktis, sprendžia PG kartu su integraciją įgyvendinančios institucijos priskirtu atstovu, tačiau rekomenduojame atkreipti dėmesį:

- Ar įtaiga turi patirties darbu su PG? Ar įtaiga pasiruošusi teikti paslaugas PG?
- Ar priskiriamas šeimos gydytojas moka rusų / anglų kalbas?
- Ar sveikatos priežiūros įstaigoje teikiamos psichologo paslaugos rusų / anglų kalbomis?
- Ar patogus susisiektis iki sveikatos priežiūros įstaigos?

Be fizinės PG sveikatos būklės, svarbu akcentuoti psichologinę sveikatos būklę, kuri dažnai būna itin pažeidžiama dėl įvairių priežasčių: karinių konfliktų, artimųjų netekčių, gyvenimo pabėgėlių stovyklose, žmogaus teisių pažeidimų, prievartos, persekiojimų ir kt. Nors atrodo, kad dauguma psichologinių iššūkių susiję su asmeninėmis PG socialinėmis ir demografinėmis charakteristikomis ir patirtomis emocijinėmis ar psichologinėmis traumomis kilmės šalyje, svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl skirtingo pobūdžio aplinkybių (tiek struktūrinių, tiek pasireiškiančių mikrolygmeniu) tikslo šalyje, tam tikros psichologinės problemos paaštrėja ir taip sukelia papildomų (neigiamų) pasekmių PG. Savo ruožtu šios aplinkybės susijusios su užimtumu, teisiniu statusu, asmenine (šeimos) sveikata ir gyvenimo sąlygomis, todėl psichologinės problematikos skirstymas gali būti tik sąlyginis. Taigi per psichologines konsultacijas PG siekiama suteikti psichologinį / emocijinį palaikymą (stabilumą), kuris padėtų įveikti problemas, susijusias su užimtumu, sveikata ir neapibrėžtu teisiniu statusu.

Švietimas

Persikėlus PG ar jo šeimai gyventi į savivaldybės teritoriją, nepilnamečiai vaikai kaip įmanoma greičiau (jeigu tai ne vasaros laikas) įtraukiami į švietimo sistemą (ikimokyklinio ugdymo įstaigą ar bendrojo lavinimo mokyklą). Rekomenduojame prieš parenkant švietimo įstaigą atsižvelgti:

- Ar švietimo įstaiga lokaliai patogioje vietoje, arčiau namų, arčiau darbo vietos ir pan.;
- Ar švietimo įstaiga ir jos bendruomenė pasiruošusi geranoriškai priimti PG vaikus;
- Ar švietimo įstaiga turi patirties teikiant paslaugas PG vaikams;
- Ar bus sudarytos sąlygos PG vaikams papildomai mokytis lietuvių kalbos pirmus integracijos metus mokykloje.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos didžiuosiuose miestuose trūksta laisvų vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose, todėl labai svarbu bendradarbiauti su vietos savivaldybe ir, prieš atvykstant PG į tam tikrą savivaldybę, informuoti reikalingas įstaigas, kad jos užtikrintų būtiną laisvą vietą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Lietuvių kalbos mokymas nepilnamečiams PG organizuojamas bendrojo lavinimo mokyklose. Nemokantys lietuvių kalbos mokiniai, prieš pradėdami nuoseklų mokymąsi bendrojo lavinimo mokykloje, vienerius metus mokosi lietuvių kalbos išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje

mobiliojoje grupėje. Ne visose Lietuvos mokyklose taikoma ši programa, todėl būtina integraciją įgyvendinančiai institucijai tarpininkauti padedant įsidięgti šią programą, iš anksto informuoti mokyklą apie perkeliamus vaikus, ypatingus jų poreikius ir padėti mokyklai bei jos bendruomenei pasiruošti. Svarbu vaikų šeimas kaip įmanoma labiau įtraukti į mokymosi procesus, vaiko ugdymą mokykloje, atvirą bendradarbiavimą su mokykla ir jos bendruomene (pvz., kviesti tėvelius kuo dažniau lankytis pamokose, rengti nuolatinis susitikimus su mokykla ir tėvais siekiant aptarti vaiko pasiekimus ir kt.).

PG jaunuoliai gali mokytis profesinėse mokyklose švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka, bet turi pateikti mokyklos baigimą patvirtinančius dokumentus.

Valstybinėje ir savivaldybės mokyklose PG mokymas pagal ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti, yra nemokamas, o nemokamas mokslas aukštosiose mokyklose yra tik nuolatinį leidimą turintiems PG, todėl papildomą apsaugą turintys PG Lietuvos aukštosiose mokyklose gali studijuoti tik savarankiškai mokėdami už studijas.

Integracijos laikotarpiu savivaldybės teritorijoje lietuvių kalbos kursus organizuoja integraciją įgyvendinanti institucija, bendradarbiaudama su PPC. Lietuvių kalbos kursams skiriamos 190 valandų. Kursams pasibaigus, integracijos programos įgyvendinimo metu PG laiko valstybinės kalbos I kategorijos egzaminą. Jo neišlaikius dėl pateisinamų priežasčių (pvz., psichikos sveikatos sutrikimų ar kitų) ir kartu pateikus prašymą, papildomai gali būti skiriamas iki 100 valandų kursas, kurį išklausius egzaminas laikomas pakartotini. Lietuvių kalbos mokymasis yra vienas didžiausių iššūkių integracijos laikotarpiu dėl šių priežasčių:

- Psichinės sveikatos būklės, kada PG atvyksta iš šalių, kur susidariusios sudėtingos situacijos, patyrę netektis, persekiojimus, kankinimus. Daugelį PG vargina psichosomatiniai sutrikimai, kurie dažniausiai trukdo susikaupti ar mokytis lietuvių kalbos;
- Kalbos kursų suderinimo su darbo laiku. Integracijos laikotarpis Lietuvoje ypač trumpas (visa finansinė parama teikiama iki 6 mėnesių, po 6 mėnesių ji mažinama per pusę), todėl PG ir jo šeimos nariai kaip įmanoma greičiau stengiasi įsitraukti į darbo rinką. Dėl šios priežasties sunku suderinti lietuvių kalbos pamokų laiką su darbo grafiku (darbo laikas gali būti pamaininis, kintantis). Patirtis rodo, kad dažnai PG dirba po dvi

pamainas, todėl rasti patogų laiką kalbos kursus organizuojančiai organizacijai ir PG sudėtinga;

- Vaikų priežiūros lietuvių kalbos pamokų laikotarpiu, kadangi abu iš tėvų privalo lankyti lietuvių kalbos pamokas, o artimųjų ir giminaičių PG Lietuvoje neturi, todėl kyla problemų dėl vaikų priežiūros ir kaip juos užimti per lietuvių kalbos pamokas.

Siekiant efektyvesnės integracijos, tikslinga bendradarbiauti su lietuvių kalbos pamokas rengiančia organizacija: pranešti apie PG galimybę lankyti lietuvių kalbos užsiėmimus, socialinius ir profesinius įgūdžius bei kt. Svarbu užtikrinti galimybę mokytis kalbos, lanksčiai derinti kalbos mokymąsi su darbu ar profesiniu mokymusi ir atkreipti dėmesį, kad moterims dažniausiai tenka derinti kalbos mokymąsi su vaikų priežiūra. Mokėti lietuvių kalbą ypač svarbu integruojantis į darbo rinką, ieškant būsto, bendraujant, siekiant gauti sveikatos paslaugas ir socialinę paramą.

Užimtumas

PG įsitraukimas į darbo rinką yra viena svarbiausių užduočių integracijos laikotarpiu ir po jo ne tik PG, bet ir integraciją įgyvendinančiai institucijai. Tai padeda PG išgyventi, pasirūpinti šeima, įgyti pasitikėjimo nauja šalimi, tam tikra prasme „sveikti“ ir užmegzti socialinius ryšius arba stiprinti jau esamus.

Integraciją įgyvendinančios institucijos vaidmuo įsitraukiant į darbo rinką ypač svarbus dėl skirtingų priežasčių:

- Skirtingų darbo rinkų kilmės ir tikslo šalyse. PG kilmės šalyse nebūtinai veikia panaši darbo rinka kaip Lietuvoje (pvz., darbo teisė, darbo santykiai, kt.), todėl būtina PG supažindinti su darbo kodeksu ir kitais svarbiais dokumentais, reglamentuojančiais darbo teisę ir darbo santykius Lietuvoje;
- PG kalbos barjero. Vienam (be kuratoriaus) sudėtinga rasti informacijos apie darbo pasiūlymus, galimas laisvas darbo vietas, užsitikinti darbo sąlygų kokybę, derėtis dėl darbo laiko ir užmokesčio, todėl būtina informuoti PG apie galimas darbo vietas, padėti parengti gyvenimo aprašymą, pasiruošti pokalbiui su darbdaviu, esant reikalui palydėti ir atstovauti jo interesams;
- Neigiamų darbdavių ir darbuotojų nuostatų. Vyraujančios neigiamos nuostatos ir baimės PG atžvilgiu mažina galimybę įsitraukti į darbo rinką, nepaisant

turimos profesijos, kvalifikacijos ir darbo stažo, todėl būtina darbdavius ir darbuotojus informuoti apie PG integracijos į darbo rinką procesus, sudaryti sąlygas susitikti, kviesti į susitikimus, seminarus ar mokymus, palaikyti nuolatinį bendradarbiavimą su esamais ir galimais darbdaviais.

Prieglobsčio gavėjai Lietuvoje gali:

- Registruotis darbo biržoje ir naudotis jos teikiamomis paslaugomis: konsultavimu, tarpininkavimu, profesiniu mokymu, perkvalifikavimu, kt.;
- Įsidarbinti pagal darbo sutartį kaip Lietuvos Respublikos gyventojas;
- Organizuoti savarankišką verslą, vykdyti individualią veiklą, užsiimti kita teisėta veikla steigiant įvairias įmones (iš integracijai skiriamų lėšų gali būti skiriama parama verslo liudijimui, licencijai, verslo pradžia, darbo priemonėms įsigyti arba nuomoti).

Rekomendacijos integraciją įgyvendinančiai institucijai, teikiančiai pagalbą PG įsitraukiant į darbo rinką:

- Padėti užsiregistruoti teritorinėje darbo biržoje, nuolat palaikyti glaudų bendradarbiavimą su darbo biržos atstovu dėl užimtumo priemonių taikymo, jeigu reikia tarpininkauti verčiant kalbą;
- Supažindinti PG su Lietuvos darbo kodeksu, darbo teise, darbo santykiais, laisvomis darbo vietomis ir ateities perspektyvomis;
- Išsiaiškinti socialinius / profesinius prieglobsčio gavėjo įgūdžius, išsilavinimą, profesinę patirtį, kalbinius gebėjimus ir, remiantis turima informacija, parengti asmens gyvenimo aprašymą bei motyvacinį laišką;
- Paruošti PG darbo pokalbiui, jeigu yra poreikis (atsižvelgiant į kalbinius gebėjimus), palydėti į darbo pokalbį, atstovauti jo interesams;
- Užtikrinti informacijos sklaidą tarp PG suprantama kalba apie darbuotojų teises ir galimybes jas ginti, į šį procesą įtraukiant darbuotojų teisių apsaugą vykdančias institucijas: Valstybinę darbo inspekciją ir profesines sąjungas;
- Sudaryti ir nuolat atnaujinti galimų darbdavių sąrašą, palaikyti bendradarbiavimą su jais įtraukiant į mokymus ar seminarus, palaikyti bendradarbiavimą, spręsti tarpkultūrinius ir kalbinius nesutarimus;

- Bendradarbiaujant su darbdaviais inicijuoti lietuvių kalbos ir profesinį mokymą darbo vietoje;
- Jeigu PG neturi profesinių / darbinių ir kalbinių įgūdžių (ypač jautri grupė yra pabėgėlės moterys, kurios ilgus metus augino vaikus ir dalyvavo fragmentiškai arba iš viso nedalyvavo darbo rinkoje), bendradarbiaujant su galimu darbdaviu ir PPC, iš integracijai skirtų lėšų steigti naujas darbo vietas būtent šių įgūdžių neturintiems PG;
- Teikti konsultacijas PG apie galimybes, reikalavimus ir procedūras steigti savo verslą ar individualią veiklą Lietuvoje;
- Bendradarbiaujant su vietos savivaldybe, skatinti savivaldybės įmones įdarbinti, steigti naujas darbo vietas PG;
- Organizuoti mokymus, skirtus Lietuvos darbo biržos atstovams, darbdavių, savivaldybės institucijų darbuotojams siekiant tobulinti tarpkultūrines kompetencijas.

Siekiant efektyvesnės integracijos į darbo rinką, tikslinga pritraukti daugiau verslininkų (verslininkai kaip potencialūs darbdaviai) ir jiems pristatyti specifinę PG situaciją bei teigiamai juos charakterizuoti kaip potencialius darbo rinkos poreikių tenkintojus. Kita vertus, tikslinga kviesti Lietuvos darbo biržos atstovų, kurie PG paašikintų dalyvavimo darbo rinkoje ypatumus. Tokiu būdu būtų formuojamas dvilypis integracijos į darbo rinką procesas.

Visuomenės nuostatos PG atžvilgiu ir visuomenės informavimas apie PG integraciją

Informavimo priemonės – bene svarbiausia ir labiausiai paplitusi visuomenės kontaktų su imigrantais (įskaitant PG) forma. Pastebėtina, kad mažiausiai tiesioginių kontaktų Lietuvos visuomenė turi su PG, todėl galima teigti, kad požiūriui į PG didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos. Socialinių ryšių trūkumas su daugumos visuomenė suponuoja prielaidas atskirčiai formuotis ir trukdyti PG socialinę integraciją.

Rekomendacijos, kaip gerinti vietos bendruomenės nuomonę apie pabėgėlius:

1. Akcentuoti Lietuvoje gyvenančių PG kultūrinę įvairovę, įskaitant informaciją apie išpažįstamas religijas (ne tik islamą). Tikslinga atskleisti skirtingų pabėgėlių grupių iš skirtingų kilmės šalių vidinę kultūrinę ir socialinę įvairovę. Be kultūrinės įvairovės, taip pat būtų tikslinga siekti įveikti stereotipus apie PG, kaip darbo imigrantus, ir nuolat informuoti visuomenę apie jų gimtosiose šalyse vykstančius procesus: karinius konfliktus, klimato kaitą, žmogaus teisių pažeidimus.

2. Tikslinga inicijuoti socialines iniciatyvas ir atsižvelgti ne tik į PG kilmės šalių kultūrinę specifiką, bet ir identifikuoti daugumos visuomenės tikslines grupes ir būtų skirtos įvairiems visuomenės sluoksniams, kurie turi ypač daug neigiamų nuostatų PG atžvilgiu.

3. Įvaizdžio formavimo iniciatyvas privalo įgyvendinti ne tik visuomenės informavimo priemonės, bet ir PG socialinę integraciją vykdančios institucijos bei nevyriausybines organizacijas. Kol kas patys PG ar jų bendruomenės neturi pakankamai išteklių savarankiškai formuoti savo įvaizdį.

4. Kuriant plataus masto viešinimo kampanijas, būtina atsižvelgti į įvairias visuomenės nuostatas, įvertinti galimas skirtingas reakcijas, kurios gali kilti susidūrus su gausesne informacija apie PG; daugiau dėmesio skirti toms priemonėms, kurios susijusios su tiesioginiu atsaku į konkrečias neigiamas reakcijas.

5. Kad PG įvaizdis nepriklausytų išimtinai nuo žiniasklaidos ir kad įtraukiant PG į viešinimo veiklas būtų stiprinami ir jų pačių socialiniai įgūdžiai bei kontaktai, reikėtų panaudoti tiesioginio bendravimo principu besiremiančias viešinimo priemones. Pavyzdžiui, siekti įtraukti PG į vietos bendruomenės renginius, sekti visuomeninius renginius ir dalyvauti informacinėse kampanijose.

I. IV. Išeiviai iš arabų šalių: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika

Be imigrantų, legaliai patekusių į Lietuvą, nuo pat nepriklausomybės atgavimo į šalį atvyksta ir nelegaliai valstybinę sieną kertančių Azijos bei Afrikos šalių piliečių, kurių dalis pateikė prašymus prieglobsčiui mūsų šalyje gauti. Netoli moje ateityje jų skaičius Lietuvoje neabejotinai augs, ir ne tik dėl Europos Komisijos skiriamų perkeltųjų asmenų kvotų. Kad ir kaip būtų, tikėtina, kad didelę dalį imigrantų Lietuvoje, kaip ir daugelyje ES šalių, sudarys išeiviai iš Azijos ir Afrikos, kurių daugiausia bus musulmonai. Tad integruojant imigrantus azijiečius ir afrikiečius į Lietuvos visuomenę bus neišvengiamai susiduriama su kultūrinėmis skirtybėmis – etninės kilmės, religijos, išsilavinimo, socialinės padėties nulemtomis vertybėmis bei gyvenimo būdu. Siekiant kuo sėkmingesnio imigrantų integravimo Lietuvoje, būtina bent preliminariai iš anksto susipažinti su bendrais imigrantų iš Azijos ir Afrikos, ypač musulmonų, kultūriniais gyvenamosios broožais. Norint adekvačiai suprasti „kitą“ reikia suvokti sudedamuosius jo kultūros komponentus individo lygmeniu – rasę, etniškumą, socialinę kilmę bei padėtį, išsilavinimą, religiją, lytį, galiausiai amžių.

Religinė įvairovė Azijoje ir Afrikoje yra labai plati. Tačiau islamą Azijoje ir Afrikoje būtų galima traktuoti kaip dominuojančią (nors ne daugumos) religiją kitų religijų atžvilgiu tiek dėl tikinčiųjų skaičiaus (musulmonai Azijoje

ir Afrikoje sudaro absoliučią daugumą pasaulio musulmonų – apie 1,5 milijardo, taip aplenkdami kitas dideles religines tradicijas – krikščionybę, hinduizmą, budizmą bei konfucianizmą), tiek todėl, kad ši religija dominuoja beveik pusšimtyje Azijos ir Afrikos valstybių, kurių yra daugiau nei šimtas. Kadangi didžioji dalis (daugiau nei pusė) išeivių iš Azijos ir Afrikos, iki šiol pasiekusių Lietuvą (bei ateityje čia atvyksiančių), buvo (ir bus) musulmonai, apie kuriuos Lietuvos gyventojai vis dar neturi pakankamai žinių, jų religinės tradicijos bei jų kultūrinės elgsenos formos vertos atskiros, gilesnės dėmesio nei krikščionių ar kitų religinių (ir kultūrinių) tradicijų atstovų, sudarančių daug mažesnes, nors kultūriškai lygiai taip pat labai specifines ir lietuviams iki šiol menkai atpažįstamas, išeivių grupes.

Kalbant apie islamą ir musulmonus, būtina suvokti skirtį tarp to, kas vadintina „islamiška“ ir kas „musulmoniška“, arba, kitaip tariant, tarp islamo religijos kaip normatyvinės sistemos ir musulmonų visuomenių bei bendruomenių kultūrų kaip lygiagrečių normatyviniams (legalistiniams) islamui praktinių vertybinių sistemų – religija ir kultūra nebūtinai visada sutampa ar net viena kita papildo. Kitaip tariant, tuo, ko reikalaujama iš tikinčiojo šventraščiuose ir religinėje teisėje, nebūtinai vadovaujamas kasdieniame gyvenime. Todėl islamo (kaip ir beveik

bet kurios kitos religijos) atveju musulmonų kultūrų nevalia sutapatinti su islamo mokovų skelbiamu normatyviniu islamu. Tad specifinės (tarpusavyje neretai labai skirtingos) musulmoniškos kultūros, nors negali būti visiškai atskirtos nuo islamo – tarp musulmonų kasdienės gyvensenos ir islamo normų yra akivaizdus ryšys, negali būti matomos ir kaip Islamo (iš didžiosios raidės) reprezentacija. Todėl apskritai musulmonų elgesys matytinas kaip religinių normų ir praktinių vertybių lydinys, kur skirtingų musulmonų grupių ir individų atveju dominuoja viena arba kita pusė, o bendrasis musulmonų viešos elgsenos spektras yra labai platus ir apima tiek labai „liberalų“, tiek labai „konservatyvų“ galus. Vis dėlto dar tebėra įmanoma išvesti daugumos musulmonų kultūrinės elgsenos sąlyginį bendrą vardiklį, kuris galėtų būti atspirties tašku Lietuvos žmonėms bendraujant su musulmonais iš šalių iš Azijos ir Afrikos.

Kūnas, apranga, seksualumas. Musulmonai religijos mokovų raginami visam kūnui skirti deramą dėmesį. Tai labiausiai pasireiškia higienos srityje – skatinama dažnai prausti, pasikvėpinti, nes švara tiesiogiai siejama ne tik su ritualiniu švarumu (skaistumu), reikalingu kasdien meldžiantis penkis kartus, bet ir su higienos reikalavimais.

Vadovaudamiesi Korane esančiomis ištaromis ir siekdami užtikrinti musulmonių kuklumą, moralumą, privatumą ir saugumą, musulmonų religijos mokovai sutartinai reikalauja, kad jos dėvėtų drabužius, dengiančius didžiąją kūno dalį; tokia apranga vadinama hidžabu. Dažniausiai hidžabas, be pilvą, rankas ir kojas dengiančių ilgų ir laisvų drabužių, reiškia galvos apdangalą (skarą), dengiantį plaukus, ausis ir kaklą. Neretai musulmonės dar apsigobia ir skraiste (abaja).

Korane gana daug dėmesio skiriama seksualumui ir seksui. Viena vertus, lytiniai santykiai tarp sutuoktinių yra kaip viena esminių santuokinio gyvenimo išpildymo formų. Kita vertus, nesantuokiniai ryšiai (tiksliau – nelegalūs seksualiniai santykiai) Korane griežtai smerkiami, už juos žadama didelė bausmė po mirties. Homoseksualumo, taip pat transseksualumo, transvestizmo ir kitų panašių seksualinės raiškos formų klausimas musulmonų teisininkų aptarinėjamas jau daugiau nei tūkstantį metų. Korane yra kelios ištaros, griežtai pasmerkiančios ir kriminalizuojančios homoseksualius santykius. Tačiau, kaip ir daugeliu kitų atvejų, islamiškos teisės nuostatų šiuo klausimu islamo istorijoje nebuvo griežtai paisoma.

Maistas, alkoholis. Musulmonų religinė teisė visas pasaulyje randamas materialines gėrybes skirsto į dvi pamatines kategorijas – musulmonams leidžiamas (halalas) ir jiems neleidžiamas (haramas). Kasdieniame vartojime terminas *halal* dažniausiai vartojamas įvardyti maistą, ypač gyvulinės kilmės ar turintį gyvulinės kilmės sudedamųjų dalių. Alkoholio vartojimas yra ne tik haramas, bet ir

nusikalstamas – už jo vartojimą (taip pat gamybą bei prekybą juo) musulmonų baudžiamojoje teisėje numatyta nuplakimo bausmė. Panašiai ir dar griežčiau (net mirties bausme) baustina ir už kitų intoksikuojančių medžiagų vartojimą, gamybą ir platinimą. Ir nors narkotikai, kad ir gana paplitę, jokioje musulmonų daugumos šalyje nėra legalizuoti, alkoholis daugelyje yra visiškai legali prekė, o daugumoje musulmonų šalių alkoholis ir gaminamas.

Šeima. Musulmonų religinėje teisėje santuoka, kuri yra šeimos pamatas, apibrėžiama kaip vyro ir moters sąjunga su iš to išplaukiančiomis pasekmėmis – prisiimtomis sutuoktinių teisėmis ir pareigomis, bendru ūkiu ir bendrais vaikais. Šeima laikoma socioekonominiu vienetu ir visų pirma skirta giminei pratęsti bei šeimos narių saugumui ir gerovei užtikrinti. Musulmonų šeimos teisė neuždraudė mišrių santuokų, tačiau jų spektrą vis dėlto apribojo. Musulmonė negali ištekėti už nemusulmono, prieš vesdamas musulmonę būsimoji sutuoktinis privalo atsiversti į islamą. O musulmonams vyrams Koranas suteikia teisę vesti „Knygos žmonių“ (monoteistinių tikėjimų, kuriems musulmonai priskyrė judaizmą, krikščionybę, zoroastrizmą ir kai kada sabijų tikėjimą) atstoves. Nemusulmonei, tekančiai už musulmono, neprivalo atsiversti į islamą nei prieš santuoką, nei po jos – sutuoktinis turi jai garantuoti religinę laisvę. Vis dėlto tokioje santuokoje gimę vaikai „paveldi“ tėvo religiją, todėl yra musulmonai ir tokiais turi būti auklėjami.

Vaikai, ypač berniukai, tradicinėse musulmonų bendruomenėse laikomi turtu, o daugiavaikės šeimos – Dievo palaimintomis. Savanoriškas gimstamumo ribojimas, ypač bevaikystė, tradiciškai smerktas, nes manyta, kad tai prieštarauja žmogaus prigimčiai (susilaikymas nuo lytinių santykių – neleistas natūralių poreikių patenkinimo ribojimas) ir misijai (giminės pratęsimui) ir yra savanaudiškas (atsakomybės vengimas) ar net rizikingas (potencialus vaikų teikiamo socialinio saugumo senatvėje nebuvimas).

Nors skyrybos laikomos nepageidaujama išėjimi – kraštutinė santuokos kontrakto priemonė netesybų atveju, jos įteisintos jau pačiame Korane, kur gana išsamiai nustatoma, kaip procesas turi būti vykdomas. Tačiau tradicinalinėse bendruomenėse ištuoka būdavo gana retas reiškinys, nes santuokos nutraukimas galėdavo turėti pasekmių ne tik buvusiems sutuoktiniams, bet ir platesniam giminių tarpusavio bendravimui.

Švietimas. Pasaulietinių mokyklų sistema Azijoje ir Afrikoje paveldėta iš kolonializmo laikotarpio, religinę edukaciją dažniausiai paliekant už formalios švietimo sistemos ribų arba kaip specializuotą profesinį mokymą būsimiems religijos mokovams ir teisininkams. Tad šiais laikais, be formalaus pasaulietinio švietimo, egzistuoja neformalus

religinis. Aukštasis išsilavinimas daugelyje musulmonų kraštų šiandien yra masinis – gausiuose universitetuose studijuoja dešimtys, o kartais ir šimtai tūkstančių abiejų lyčių studentų. Statistika rodo, kad daugelyje musulmonų šalių daugiau nei pusę studentų sudaro moterys.

Karai, socialinės ir ekonominės suirutės, BVP lygis – visa tai turi įtakos švietimo sistemos funkcionalumui bei rezultatyvumui. Daugelyje musulmoniškų valstybių aki-vaizdas demografinis sprogimas – vien Egipte kasmet mokyklas baigia milijonas moksleivių. Esant tokiai padėčiai, darbo rinkai sunku pasiūlyti prasmingų pajamų ir perspektyvią karjerą, o perpildytų mokyklų ir universitetų teikiamas išsilavinimas dažnai yra gana neaukšto lygio, todėl, nors konkurencingumas tarp absolventų aukštas, jų kvalifikacijos vidurkis gana žemas. Neturint karjeros perspektyvų, motyvacija lavintis ir tobulėti labai krenta, todėl mažėja ir švietėjų teikiamų edukacinių paslaugų lygis. Daugelyje musulmonų kraštų itin aukštas nedarbo lygis, o aukštąjį išsilavinimą turintys piliečiai dirba savo kvalifikacijos neatitinkančius darbus. Tokia padėtis žmones verčia priimti drastiškus sprendimus – emigruoti, šlietis prie religinių grupių ar net pasiduoti įtaigai ir tapti vienu iš gausėjančios virtualios džihadžių bendruomenės narių, pasirengusių patiems brutaliausiems veiksams, net savižudiškam teroristiniam išpuoliui.

Darbo etika. Islamiška darbo etika sietina su pamatiniuose islamo tekstuose esančiais draudimais. Pavyzdžiui, negalima gaminti tokių prekių ir prekiauti jomis, kurių vartojimą ar naudojimą draudžia teisė: alkoholiu, kiaulienos produktais ar subproduktais, gaminiiais iš kiaulės odos, kitų religijų apeiginiais daiktais ir pan. Taip pat draudžiamas neuždirbtas pelnas (palūkanos, lupikavimas). Bet kokie sandoriai turi būti ne tik teisėti, bet ir moralūs – pažadai turi būti vykdomi, apgavystė ir melas netoleruojami.

Šventės. Dvi šventės yra visuotinai „privalomos“ visiems musulmonams – tai *id al-adcha* (aukojimo šventė, švenčiama hadžo pabaigoje) ir *id al-fitr* (Pasninko pabaigos šventė, švenčiama pasibaigus pasninkavimo mėnesiui). Jas švenčia visų pakraipų musulmonai. *Id al-adcha* – pagrindinė kasmetinė islamo šventė, trunkanti kelias dienas. Ji švenčiama paskutinį musulmoniško kalendoriaus mėnesį *zū al-chidža*, kasmetinės piligriminės kelionės (hadžo) į Meką ir jos apylinkes pabaigoje. Šventės esmė yra gyvulių aukojimas. Jų mėsa išdalijama bendruomenės nariams. Lietuvoje gyvuliai aukojami prie Raižių (Alytaus r.) mečetės, kur į šventę susirenka keli šimtai Lietuvos musulmonų iš visos Lietuvos. Pasibaigus pasninko mėnesiui ramadanui, pirmąją šavalio mėnesio dieną švenčiama antroji iš dviejų svarbiausių islamo švenčių – *id al-fitr*, pažodžiui reiškianti pasninko nutraukimo šventę. Šventės esmė – visuotinė malda, po kurios rengiamos visos dienos vaišės, einama į svečius, vyksta ir kitokios islamo teisei neprieštaraujančios linksmybės. Be šių, esama ir kitų, neformalių, švenčių, tarp kurių ryškiausia – Maulido – pranašo Mohamedo gimimo dienos minėjimas, bei Ašūra – trečiojo šiitų imamo al Huseino žūties – minėjimas.

APIE METODOLOGIJOS RENGĖJUS

Dr. Laurynas Biekša, advokatas, daug metų teikiantis teisinę pagalbą prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir migrantams, dalyvaujantis Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos bei kitų organizacijų projektuose prieglobsčio bei migracijos srityje; socialinių mokslų daktaras bei Mykolo Romerio universiteto docentas, apsigynęs disertaciją bei atlikęs daug įvairių mokslinių tyrimų pabėgėlių teisės srityje.

Prof. Egdūnas Račius, Vytauto Didžiojo universiteto (Kaunas) Regionistikos katedros vedėjas, religijotyrininkas, islamo tyrinėtojas. Račius jau daugiau nei du dešimtmečius tyrinėja arabų visuomenėse vykstančius religinius ir kitus socialinius procesus ir ypač renaivalistinio islamo raidą. 2007 metais išleido „Islamo žinyną“ (VUL), yra išspausdinęs kelias dešimtis mokslinių straipsnių.

Ilma Skuodienė, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ Užsieniečių integracijos programos vadovė; daugiau kaip trylika metų konsultuoja, analizuoja ir teikia tiesiogiai paslaugas prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir trečiųjų šalių piliečiams integracijos klausimais Lietuvoje.

Dr. Karolis Žibas, sociologas, tyrėjas ir NVO aktyvistas žmogaus teisių, lygių galimybių, pabėgėlių ir kitų imigrantų socialinės integracijos, kovos su prekyba žmonėmis, prieglobsčio ir migracijos srityse. Kaip projekto partneris, vadovas ir nepriklausomas ekspertas. K. Žibas yra įsitraukęs į daugybę nacionalinių ir tarptautinių projektų bei tyrimų, yra įgijęs socialinių mokslų daktaro laipsnį.

REGISTRACIJOS ADRESAS

Z. Sierakausko 15, LT-03105 Vilnius, Lietuva

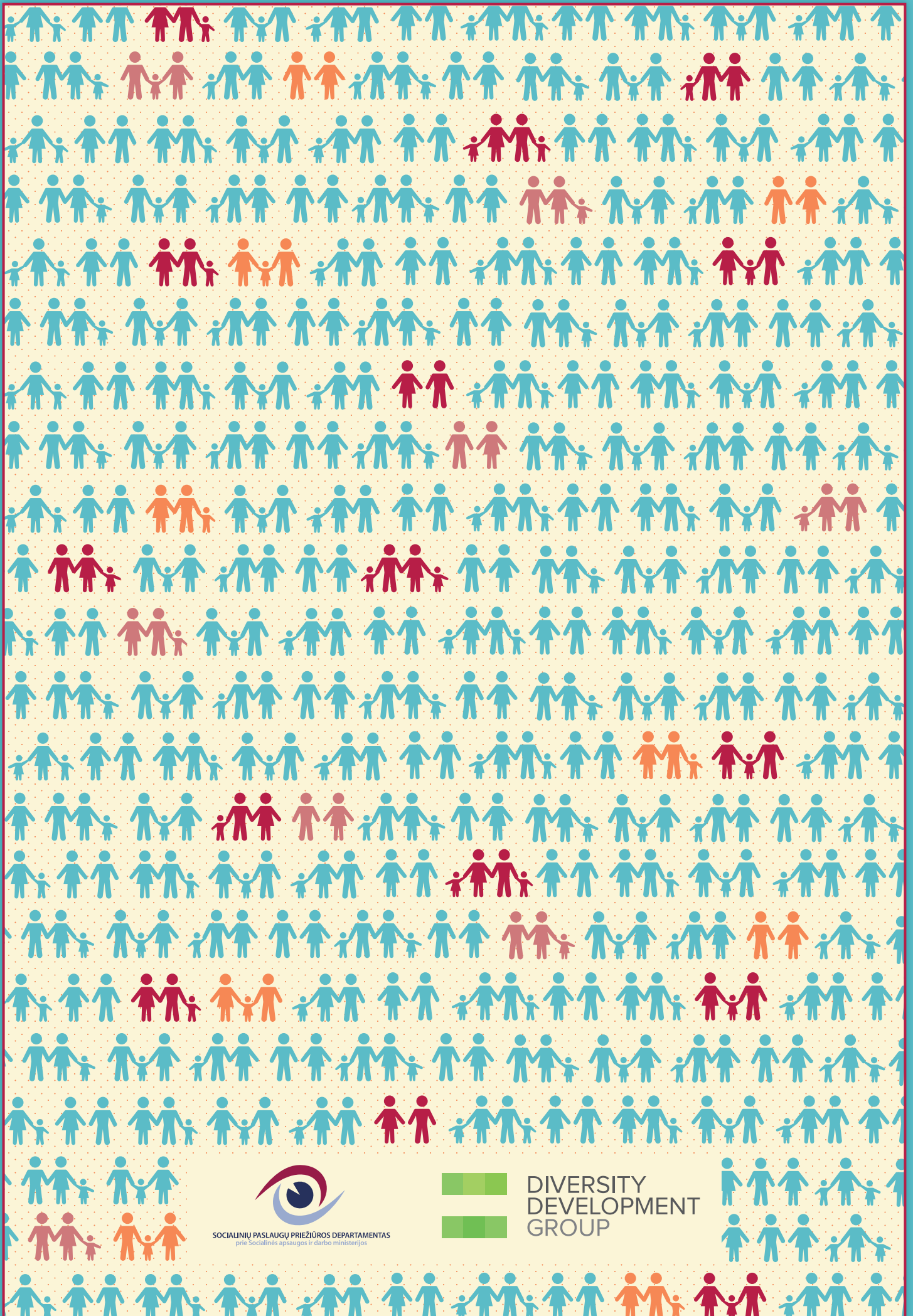
KORESPONDENCIJOS ADRESAS

Dociškių 7–66, LT-06154 Vilnius, Lietuva

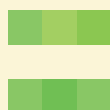
Tel. +370 615 14 401

info@diversitygroup.lt

www.diversitygroup.lt

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ PRIEŽIŪROS DEPARTAMENTAS
priė Socialinio apsaugos ir darbo ministerijos

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP